

Sygn. akt I PK 628/02

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 27 maja 2004 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Roman Kuczyński (przewodniczący)

SSN Jerzy Kuźniar

SSN Jadwiga Skibińska-Adamowicz (sprawozdawca)

Protokolant Halina Kurek

w sprawie z powództwa J.G.

przeciwko PKP SA Zakładowi Przewozów Pasażerskich w O. w likwidacji

o odprawę pieniężną,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw

Publicznych w dniu 27 maja 2004 r.,

kasacji strony pozwanej od wyroku Sądu Okręgowego - Sądu Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w O.

z dnia 26 września 2002 r., sygn. akt IV Pa .../02,

- 1. zmienia zaskarżony wyrok w ten sposób, że zmienia wyrok
Sądu Rejonowego - Sądu Pracy w K. z dnia 14 czerwca 2002 r.,
IV P ../02, w ten sposób, że powództwo oddala.**
- 2. nie obciąża powódki obowiązkiem zwrotu stronie pozwanej
kosztów postępowania w sprawie.**

Uzasadnienie

Powódka J. G. wniosła o zasądzenie na jej rzecz kwoty 21.592,23 zł tytułem odprawy pieniężnej przewidzianej w art. 48 ustawy z dnia 8 września 2000 r. o komercjalizacji, restrukturyzacji i prywatyzacji przedsiębiorstwa państwowego „Polskie Koleje Państwowe” (Dz. U. Nr 84, poz. 948). Strona pozwana wniosła o oddalenie powództwa, powołując się na to, że stosunek pracy powódki uległ rozwiązaniu przed wejściem w życie ustawy, zatem jej przepisy nie mogą dotyczyć powódki.

Sąd Rejonowy-Sąd Pracy w K. wyrokiem z dnia 14 czerwca 2002 r. zasądził na rzecz powódki kwotę 2.592,23 zł tytułem odprawy pieniężnej. Ustalił, że jej stosunek pracy został rozwiązany przez pracodawcę z dniem 29 lutego 2000 r., po uprzednim wypowiedzeniu. Decyzję pracodawcy spowodowały przyczyny ekonomiczne i konieczność zmniejszenia zatrudnienia. Strona pozwana w związku z tym rozwiązaniem wypłaciła powódce odprawę pieniężną na podstawie ustawy o tzw. zwolnieniach grupowych oraz rekompensatę pieniężną na podstawie paktu gwarancji pracowniczych. W chwili rozwiązania umowy o pracę powódka nie spełniała warunków umożliwiających uzyskanie prawa do emerytury, urlopu kolejowego lub świadczenia przedemerytalnego. Sąd pierwszej instancji uznał, że wobec niespornego stanu faktycznego wymagała rozstrzygnięcia – jako sporna – jedynie kwestia, czy ustawa z dnia 8 września 2000 r. o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstwa państwowego „Polskie Koleje Państwowe” ma zastosowanie do powódki. Ustawa ta została bowiem ogłoszona w dniu 12 października 2000 r., weszła zaś w życie z dniem 27 października 2000 r., a jej przepisy nie zawierają wyraźnego postanowienia, czy jej regulacji podlegają również pracownicy, z którymi stosunki pracy zostały rozwiązane wcześniej. W ocenie Sądu Rejonowego, brak takiego zapisu nie jest równoznaczny z utratą prawa do świadczeń przewidzianych ustawą. Istotne znaczenie ma bowiem dyspozycja art. 48, zgodnie z którą, gdy rozwiązanie stosunku pracy nastąpiło w latach 2000-2001 z przyczyn dotyczących zakładu pracy, pracownikowi należy się odprawa pieniężna (przy spełnieniu innych wymaganych przesłanek). Ustawodawca posłużył się zwrotem „nastąpiło”, co wskazuje na czas przeszły,

obejmujący swym zakresem wymienione w ustawie zdarzenia (rozwiązanie stosunku pracy w latach 2000-2001). Jeżeli zamiar ustawodawcy byłby inny, to racjonalnym rozwiązaniem byłoby użycie zwrotu „nastąpi rozwiązanie”. Ustawodawca jednak w następnych przepisach posługuje się konsekwentnie sformułowaniem „nastąpiło”. Dodatkowo Sąd pierwszej instancji wyraził pogląd, że skoro ustawa miała wejść w życie w końcu października, to nielogiczne byłoby zawężenie skutków ustawy do zdarzeń mających nastąpić po jej wejściu w życie, gdy do końca roku pozostawało nieco ponad dwa miesiące. Ustawodawca, uchwalając ustawę, nie znał momentu jej wejścia w życie, co przemawia za oddziaływaniem ustawy do wszelkich stosunków pracy rozwiązanych w 2000 r. z przyczyn ekonomicznych. Zdaniem Sądu pierwszej instancji, również wykładnia systemowa przemawia za stosowaniem wymienionej ustawy do zdarzeń sprzed jej wejścia w życie. Wniosek ten wspiera art. 3 k.c., według którego ustawa nie ma mocy wstecznej, chyba że wynika to z jej celu albo brzmienia. Tymczasem brzmienie ustawy nie nasuwa wątpliwości co do retroaktywnego skutku jej przepisów art. 48 i art. 49. W konkluzji Sąd Rejonowy uznał, że przepisy te mają zastosowanie również do pracowników, w których stosunki pracy zostałyby rozwiązane przed wejściem w życie ustawy. Dotyczy to także powódki. Dlatego też zasądził na jej rzecz odprawę pieniężną, uwzględniając przy ustaleniu jej wysokości dotychczas wypłacone świadczenia.

Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w O. wyrokiem z dnia 26 września 2002 r. oddalił apelację strony pozwanej. Stwierdził, że Sąd Rejonowy prawidłowo ustalił stan faktyczny i dokonał trafnej oceny dowodów zgromadzonych w sprawie. Ocena ta mieści się w granicach swobodnej oceny dowodów (art. 233 § 1 k.p.c.), natomiast zarzuty podniesione w apelacji stanowią polemikę ze stanowiskiem Sądu pierwszej instancji, a na ich poparcie strona pozwana nie przedstawiła żadnych dowodów.

Sąd Okręgowy podniósł, że w ustawie z dnia 8 września 2000 r. o komercjalizacji, restrukturyzacji i prywatyzacji przedsiębiorstwa państwowego „Polskie Koleje Państwowe” (Dz. U. Nr 48, poz. 948 ze zm.) brak jest regulacji odnoszącej się do pracowników zwolnionych z pracy przed wejściem w życie ustawy. Niemniej z art. 48 wynika, że pracownicy, z którymi rozwiązanie stosunku

pracy nastąpiło w latach 2000-2002 z przyczyn dotyczących zakładu pracy w PKP lub w PKP S.A., a którzy nie spełniają warunków do nabycia emerytury, urlopu kolejowego lub świadczenia przedemerytalnego, mają prawo do jednorazowej odprawy pieniężnej. Użycie przez ustawodawcę czasu przeszłego „nastąpiło” wskazuje niewątpliwie na to, że ustawa objęła swoim zasięgiem zdarzenia sprzed jej wejścia w życie. Wniosek ten znajduje potwierdzenie w brzmieniu art. 49 i dalszych przepisach, które posługują się konsekwentnie czasem przeszłym. Co więcej, gdyby przyjąć, że ustawa dotyczy stosunków pracy rozwiązanych poczynawszy od dnia jej wejścia w życie, to okres jej stosowania w 2000 r. byłby bardzo krótki, co wydaje się nielogiczne. Oceniając regulację zawartą w art. 48 i art. 49 ustawy, należy mieć na uwadze całość jej przepisów (wykładnię systemową), zatem nie można pominąć art. 3, art. 22 i art. 32, które wyraźnie wskazują na skutki *ex tunc*. Wsparciem dla powyższego stanowiska jest także art. 3 k.c., stanowiący, że ustawa nie ma mocy wstecznej, chyba że to wynika z jej brzmienia lub celu. Brzmienie przepisów art. 48 i art. 49 ustawy pozwala zaś odtworzyć rzeczywistą wolę ustawodawcy, jaką jest przyznanie prawa do odprawy pieniężnej pracownikom zwolnionym z pracy przed wejściem w życie ustawy.

Od powyższego wyroku strona pozwana złożyła kasację, zaskarżając ten wyrok w całości. Zarzuciła w niej naruszenie prawa materialnego: art. 3 Kodeksu cywilnego oraz art. 48 i art. 49 ustawy z dnia 8 września 2000 r. o komercjalizacji, restrukturyzacji i prywatyzacji przedsiębiorstwa państwowego „Polskie Koleje Państwowe”, polegające na błędnej wykładni tych przepisów i ich niewłaściwym zastosowaniu. Wniosła o zmianę zaskarżonego wyroku przez oddalenie powództwa i zasądzenie od powoda kosztów procesu według norm przepisanych za wszystkie instancje, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi pierwszej instancji. Strona pozwana wyraziła pogląd, że zgodnie z ogólną zasadą niedziałania prawa wstecz wyrażoną w art. 3 k.c., należy uznać, że przepisy wymienionej ustawy mają zastosowanie do stosunków prawnych powstałych po jej wejściu w życie. Odstępstwo od generalnej zasady *lex retro non agit* może mieć miejsce wyjątkowo, z bardzo ważnych powodów i zawsze powinno wynikać z treści samej ustawy. Art. 48 ustawy jest wyraźnie adresowany do pracowników PKP i nie ma zastosowania do powódki,

która w dacie wejścia w życie ustawy nie posiadała już tego statusu. Ponadto art. 58 ustawy mówi o „osobach” zwolnionych z PKP w 2000 r., co świadczy o rozróżnieniu poszczególnych grup uprawnionych do świadczeń przewidzianych w ustawie, zatem gdy art. 48 ustawy stanowi o „pracownikach”, to znaczy, że o te osoby (a nie inne) chodziło ustawodawcy.

Jako okoliczności uzasadniające przyjęcie kasacji do rozpoznania strona skarżąca podała to, że zaskarżony wyrok oczywiście narusza prawo (przepisy powołane jako podstawa kasacji) oraz że istnieje potrzeba wykładni art. 48 i art. 49 ustawy w związku z art. 3 k.c. wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów okręgowych (np. odmiennie orzekł Sąd Okręgowy w Łodzi w wyroku z dnia 28 lutego 2002 r. w sprawie VII Pa 53/02 o takim samym stanie faktycznym).

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Jest w sprawie niesporne, że stosunek pracy z powódką został rozwiązany w dniu 29 lutego 2000 r. w związku z restrukturyzacją przedsiębiorstwa państwowego PKP i koniecznością zmniejszenia zatrudnienia z przyczyn dotyczących zakładu pracy. Były to więc przyczyny, które mieściły się w normie art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 28 grudnia 1989 r. o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz. U. z 1990 r. Nr 4, poz. 19 ze zm.). W związku z tym strona pozwana wypłaciła powódce odprawę pieniężną przewidzianą w ustawie oraz rekompensatę pieniężną zagwarantowaną w pakcie gwarancji pracowniczych. Pracodawca odmówił natomiast wypłacenia jednorazowej odprawy pieniężnej określonej w art. 48 i art. 49 ustawy z dnia 8 września 2000 r. o komercjalizacji, restrukturyzacji i prywatyzacji przedsiębiorstwa państwowego „Polskie Koleje Państwowe” (Dz. U. Nr 84, poz. 948 ze zm.), uznając, że ustawa ta ma zastosowanie do stosunków pracy rozwiązanych począwszy od dnia wejścia jej w życie, czyli od 27 października 2000 r. Sądy orzekające w sprawie uznały natomiast, że przy rozstrzyganiu o prawie do jednorazowej odprawy pieniężnej decydujące znaczenie należy przypisać sformułowaniu zawartemu w art. 48 i art. 49, iż „pracownicy, z którymi w latach 2000-2002 zostały rozwiązane stosunki pracy, mają prawo...” Spór w sprawie

dotyczy zatem kwestii wykładni art. 48, art. 49 i art. 83 ustawy, także w związku z art. 3 k.c.

Odnosząc się do powyższego zagadnienia trzeba zaznaczyć, że było ono niejednolicie rozstrzygane zarówno przez sądy pracy, jak i przez Sąd Najwyższy. Rozbieżność ta wymagała usunięcia. Nastąpiło to w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 14 stycznia 2004 r., III PZP 11/03 (OSNP 2004 r. nr 9, poz. 150), przyjmującej, że „prawo do jednorazowej odprawy pieniężnej określonej w art. 48 i art. 49 ustawy z dnia 8 września 2000 r. o komercjalizacji, restrukturyzacji i prywatyzacji przedsiębiorstwa państwowego „Polskie Koleje Państwowe” (Dz. U. Nr 84, poz. 948 ze zm.) przysługuje tylko pracownikom, z którymi rozwiązanie stosunku pracy nastąpiło po dniu wejścia ustawy w życie”.

Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym sprawę powódki J. G. nie znajduje podstaw do niepodzielenia poglądów wyrażonych w uchwale. Przeciwnie, należy odwołać się do przyjętych w uchwale metod wykładni i argumentów prawnych. Wynika z nich, że wprowadzając argumenty językowe (brzmienie przepisu) przemawiają na rzecz tezy, iż jednorazowa odprawa pieniężna przewidziana w art. 48 przysługuje każdemu pracownikowi zwolnionemu z pracy w 2000 r., tj. po 31 grudnia 1999 r., gdyż przepisy rozdziału 8 ustawy zatytułowanego „Restrukturyzacja zatrudnienia” przewidują szczególne świadczenia dla pracowników, z którymi rozwiązanie stosunku pracy „nastąpiło” (art. 48), albo z którymi stosunek pracy „został rozwiązany” (art. 49) w latach 2000-2002 z przyczyn dotyczących zakładu, jednak – wbrew pozorom – brzmienie tych przepisów nie jest jednoznaczne. Jeżeli bowiem uwzględnić treść art. 83 ustawy, stanowiącego, że ustawa wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia (z wyjątkiem przepisów, do których nie należą art. 48 i art. 49 ustawy), to logiczny jest wniosek, że ustawodawcy chodziło o te rozwiązania stosunków pracy, które nastąpiły po 27 października 2000 r. Za powyższym rozumieniem intencji ustawodawcy przemawiają również wnioski wynikające z zasady niedziałania prawa wstecz. Przepis art. 3 k.c. zasadę tę potwierdza, stanowiąc, że ustawa nie ma mocy wstecznej, chyba że to wynika z jej brzmienia lub celu. Oznacza to, że akt prawny wchodzi w życie z dniem jego ogłoszenia. Co prawda, w przepisach wprowadzających może być oznaczona inna data wejścia w życie całego aktu

prawnego lub poszczególnych jego przepisów, lecz problem wstecznego działania prawa mógłby powstać dopiero wówczas, gdyby ustawa określiła wcześniejszą datę swego obowiązywania niż data publikacji. Tego rodzaju sytuacja nie występuje jednak w ustawie z dnia 8 września 2000 r. Treść art. 83 jest bowiem jednoznaczna. Wynika z niej, że ustawa wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia jej ogłoszenia. Tym samym rozważania nad brzmieniem i celem ustawy w płaszczyźnie wstecznego działania jej niektórych przepisów są zbędne.

Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 14 stycznia 2004 r., III PZP 11/03, podkreślił również, że uprawnienia przewidziane w rozdziale 8 ustawy łączą się z komercjalizacją i restrukturyzacją przedsiębiorstwa państwowego „Polskie Koleje Państwowe” i nie mogą przypadać na czas poprzedzający te procesy. Restrukturyzacja zatrudnienia to etap następujący po komercjalizacji PKP, czyli po przekształceniu przedsiębiorstwa państwowego w jednoosobową spółkę akcyjną Skarbu Państwa. Pogląd przeciwny byłby uprawniony tylko wówczas, gdyby oderwać restrukturyzację zatrudnienia od celów ustawy i przyjąć, że celem regulacji zawartej w rozdziale 8 jest zagwarantowanie takich samych uprawnień wszystkim pracownikom zwalnianym z pracy w PKP z przyczyn dotyczących pracodawcy, a zatem także wyrównanie poziomu osłon finansowych dla zwalnianych z pracy pracowników w różnych okresach restrukturyzacji. Taka teza nie jest jednak zasadna. Zwolnienia z przyczyn ekonomicznych następowały w PKP także przed wejściem ustawy w życie, a zatem bez związku z jego komercjalizacją i prywatyzacją, choć w związku z podzielonym na etapy programem restrukturyzacji Polskich Kolei Państwowych jako przedsiębiorstwa państwowego. Świadczą o tym choćby kolejne pakty gwarancji pracowniczych, w tym także ostatni – z dnia 19 marca 1998 r. Pakt ten kształtował uprawnienia pracowników zwalnianych z pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy korzystniej niż przepisy powszechnie obowiązujące, wprowadzając między innymi dodatkowe świadczenie – rekompensatę pieniężną. Obowiązywał on do 26 października 2000 r., tj. do dnia poprzedzającego wejście ustawy w życie. Można więc przyjąć, że przepisy ustawy zastąpiły jego postanowienia w przedmiocie preferencyjnego kształtowania prawa do świadczeń z tytułu rozwiązania stosunku pracy z przyczyn dotyczących pracodawcy. Stanowi to istotny argument przeciwko nadawaniu przepisom

rozdziału 8 ustawy „mocy wstecznej”. Co więcej, gdyby objąć tą regulacją tylko tych pracowników, z którymi stosunki pracy zostały rozwiązane przed rozpoczęciem komercjalizacji (między 1 stycznia a 26 października 2000 r.), a pominąć tych wszystkich, z którymi stosunki pracy zostały rozwiązane - z takich samych przyczyn - przed 1 stycznia 2000 r., to tego rodzaju stanowisko można by zakwestionować w aspekcie zasady równego traktowania pracowników. Przeciwno tezie o wstecznym działaniu ustawy przemawia także argument, że warunkiem nabycia prawa do jednorazowej odprawy pieniężnej jest niespełnienie warunków „umożliwiających uzyskanie prawa do emerytury, urlopu kolejowego lub świadczenia przedemerytalnego”. Tymczasem warunek niespełnienia przesłanki umożliwiającej uzyskanie np. prawa do urlopu kolejowego nie mógł w ogóle wchodzić w rachubę przed wejściem ustawy w życie, ponieważ urlop tego rodzaju został wprowadzony dopiero przez ustawę z dnia 8 września 2000 r. (art. 51 ust. 1). Pracownicy zwolnieni z pracy przed dniem 27 października 2000 r. nie mogli zatem spełniać wszystkich ustawowych warunków, od których zależało nabycie prawa do jednorazowej odprawy pieniężnej. Gdyby zaś dopuścić wsteczne działanie przepisów wprowadzających prawo do jednorazowej odprawy, to należałoby przyjąć, że prawo do urlopu kolejowego istnieje również od dnia 1 stycznia 2000 r., co jest niemożliwe.

Sąd Najwyższy w składzie podejmującym wymienioną uchwałę wyjaśnił ponadto, że wstecznego działania art. 48 i 49 ustawy nie można też uzasadniać względami sprawiedliwości i równości. Zwolnienia grupowe rozpoczęły się w PKP nie od roku 2000, lecz już z końcem lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia. Wszyscy pracownicy, z którymi zostały rozwiązane stosunki pracy z przyczyn dotyczących pracodawcy, korzystali z osłony socjalnej, choć w różnych okresach na różnych podstawach prawnych i w różnym zakresie. Przyznanie „przywilejów” wynikających z ustawy z dnia 8 września 2000 r. pracownikom zwolnionym z pracy przed dniem wejścia w życie tej ustawy, z ograniczeniem ich do kręgu osób zwolnionych w 2000 r., stwarzałoby problem pokrzywdzenia pracowników zwolnionych wcześniej, przed 1 stycznia 2000 r. Wreszcie, uwzględniając art. 216 ust. 1 Konstytucji, zgodnie z którym „środki finansowe na cele publiczne są gromadzone i wydatkowane w sposób określony w ustawie”, należało opowiedzieć

się za ścisłą, restryktywną wykładnią przepisów ustawy z 8 września 2000 r. o komercjalizacji, restrukturyzacji i prywatyzacji przedsiębiorstwa państwowego „Polskie Koleje Państwowe”, ograniczającą dodatkowe uprawnienia pracowników do świadczeń wyraźnie wynikających z jej przepisów.

Odnosząc do rozpoznawanej sprawy stanowisko przyjęte w uchwale z dnia 14 stycznia 2004 r., należało uznać, że kasacja strony pozwanej jest zasadna, a wobec tego że zarzut naruszenia prawa ogranicza się do przepisów prawa materialnego, powstały warunki do zastosowania art. 393¹⁵ k.p.c. Dlatego też Sąd Najwyższy zmienił zaskarżony wyrok oraz poprzedzający go wyrok Sądu Rejonowego z dnia 22 lutego 2002 r. w ten sposób, że oddalił powództwo.